وەهمێک ڕیچارد داوکینز ... بەشی دووەم ... گریمانی خوا

ئایینی چاخێک، سەرگەرمی وێژەیی سەردەمی داهاتووە
رالف والدو ئیمرسون

خوێندنەوەی: بێریڤان جەمال حەمە سەعید ....

نووسەر لە بەشی دووەمی کتێبەکەیدا، دەچێتە سەر باسی گریمانی خوا. گریمانی بوون و نەبووی خوا، وەک هەر گریمانێکی زانستیی تر، دەکرێت ڕوون بکرێتەوە. لەم پەیوەندەدا، نووسەر لەڕێگای یاسای شیانەوە ئەم گریمانانە تاوتوێ دەکات.
لە بەرامبەر ئەم بوون و نەبوونەدا، یان بەواتایەکی تر، لە بەرامبەر یەکخواگەری و ئیسیزمدا بۆچوونی نەزانیەتی هەیە، کە پێیوایە، پرسی خوا بابەتێکە شیاوی هەڵسەنگاندن و دەستتەوەدان نییە، بۆ هەتاهەتایە لە سەرو ئەوەوەیە، کە زانست بتوانێت دەستی بۆ بەرێت. نەزانیەتییان پێیانوایە، بوونی خوا نە دەتوانرێت بسەلمێنرێت و نە دەتوانرێت ڕەتبکرێتەوە. نووسەریش پێوایە، کە بوون و نەبوونی جنۆکەی ددان یان دەعبای سپاگێتی باڵدار نەدەکرێت بسەلمێنرێت و نەدەشێت ڕەتبکرێتەوە.

لێرەدا نوسەر ئاماژە بۆ جیاکردنەوەی دوو جۆر لە نەزانەتی دەکات: (نەزانەتی کاتی بۆ کردەوە)، کە بەم ئاڕاستەیە بێت یان ئاڕاستەیەکی تر، لە کۆتاییدا دەگەین بە وەڵامێکی تەواو ڕۆشن، بەڵام هێشتا نەگەیشتووین بە بەڵگەی پێویست (یان لە بەڵگەکە تێناگەین، یان کاتمان بۆ دەستەوە نییە بۆ تاوتوێکردنی بەڵگەکە، هتد.). بۆ نمونە چی بۆتە هۆی قرتێکەوتنی کۆتاییی سەردەمی پرمیان، قرتێکەوتنی بە کۆمەڵی گەورەی مێژووی پاشماوەی بەردینی گیاندار و ڕووەک، یان قربوونی دواتری دایناسۆرەکان، لە هەموو ئەم حاڵەتانەدا ئێمە بەڵگەمان بەدەستەوە نییە بۆ ئەوەی بزانین، بەڵام ئەگەری هەیە ڕۆژێک لە ڕۆژان بەڵگەمان دەسبکەوێت و بزانین. بەڵام جۆرێکی تر لە نەزانەتی هەیە، نوسەر بە (نەزانەتیی هەمیشەیی بەگشتی) ناوی دەبات. ئەم جۆرەیان گونجاوە بۆ پرسیارگەلێک، کە هەرگیز وەڵامی نییە، چەند بەڵگەشی بۆ کۆ بکەینەوە، دەوری نییە، چونکە بیرۆکەی خودی بەڵگەکە کارپێکراو نییە. پرسیارێکە لە

ئاستێکی جیاوازدایە یان لە ئەندازەیەکی جیاوازدایە، لەودیو ناوچەگەلێکەوە، کە تیایاندا دەتوانرێت بەڵگە بەدەست بێت. دەکرێت کێستەنەی فەلسەفی نموونەیەک بێت، پرسیاری ئەوەی ئایا تۆ ڕەنگی سوور بەو شێوەیە دەبینیت کە من دەیبینم. لەوانەیە سوورەکەی تۆ، سەوز بێت لای من یان شتێکی تەواو جیاواز لە هەر ڕەنگێک، کە من دەتوانم بیهێنمە بەرچاوی خۆم.

زاناکان ئەم پرسیارەیان وەک نموونەی هێناوەتەوە، کە هەرگیز وەڵامی نییە، ڕۆژێک لە ڕۆژانیش بەڵگەیەکی تازە دەر بکەوێت، هیچ کاریگەریی نابێت. گەلێک لە زانایان و ڕووناکبیرانی تر لەو باوەڕەدان — زۆر پەرێشانە بە بۆچوونی نوسەر — کە پرسی بوونی خوا دەگەڕێتەوە بۆ خانەی ” نەزانێتی هەمیشەیی بەگشتی” دەستپێڕانەگەیشتووی هەتاهەتایی. وەک دەیبینین، هەر لێرەوە ئاکامگیرییەکی ناژیربێژانەی لێ دەکەن، کە گریمانی بوونی خوا و گریمانی نەبوونی خوا، وەکوو یەک، بە یەک چاو سەیری دەکەن. ئەو بۆچوونەی نوسەر لایەنگریی لێ دەکات ، تەواو جیاوازە: نەزانێتی لەبارەی بوونی خواوە، بە تەواوی دەگەڕێتەوە بۆ خانەی نەزانێتی کاتی به کردەوە. ڕوونتر بڵێین ئەو بەجۆرێک بۆچوونی نەزانییەتی هەیە، بەڵام نەزانییەتییەکەی کاتییە و پێیوا نییە، کە بوون و نەبوونی خوا لە یەک ئاستدا بن و وەکو یەک شیاو. دەبێت ئەوە ڕۆشن بێت، کە ئەم نەزانییەتییە کاتییە، تەواو دیدێکی زانستییە بەرامبەر هەر دیاردەیەک، کە ئێمە زانیاری لە سەدا سەدمان نییە لەبارەی دیاردەیەکی دیاریکراوە، ئێمەش دەرگای قسەوباس و لێکۆڵینەوە بۆ هەمیشە بەڕوویدا دەکاتەوە.

باسێکی تری زۆر گرنگ لە بەشی دووەمدا ئەوەیە، کە لە ڕووی ژیربێژییەوە بەرپرسیارییەتی سەلماندنی بوونی هەر دیاردەیەک دەکەوێتە سەر شانی کێ. کەسێک دێت و بانگەشەی ئەوە دەکات، کە هەسارەی زەوی لەسەر پشتی گایەک دانراوە و گاکە لەسەر پشتی ماسییەک ڕاوەستاوە، ئەرکی سەر شانییەتی بیسەلمێنێت، کە ئەمە وایە، نەک منێک کە باوەڕم پێی نییە. هەڵوەستی من ئاسایی و جێگەی قبووڵە، هەتا ئەگەر بەو واتایەش بێت، کە ئێمە هەرگیز بەڵگەهایی ناتوانین نەبوونی هیچ شتێکی وەکو ئەمە بسەلمێنین. ئەوەی لێرەدا گرنگە ئەوە نییە، کە ئایا شیاوە خوا ڕەت بکرێتەوە (کە ناکرێتەوە)، بەڵکوو ئەوەیە ئایا بوونی ڕێیتێدەچێت. هەندێک شتی نەسەلمێندراو هەیە، ژیرانە بڕیاریان لەسەر دەدرێت، بوونیان زۆر کەمتر شیاون لە شتگەلێکی تر، سەرەڕای ئەوەش کە ناکرێت ڕەت

بکرنو. ئم هیچ هیکمان بدستو نیی، وها چاو ل خوا بکین، ک پارزارو و نابت جگیکی هبت لسر پوری شیان. هروها بدنیاییو هیچ هیک نیی، وها بزانین تنیا لبر ئوی ناکرت خوا بسلمندرت یان ت بکرتو، ئیتر شیانی بوونی ل سددا پنجاین. ب پچوانو، وک دیبینین. نووسر لم پیوندا دت:

‘بوونی خوا، گریمانکی زانستیی وک هرشتکی تر. هتا ئگر سلماندنی ب کردوش دژوار بت، بام دچت چوارچوی خانی نزانیتیی کاتی، بوون یان نبوونی خوا، استییکی زانستیی لبارى گردوونو، ل ووی پرنسیپییو دکرت بزانرت، هتا ئگر بکردوش نبت. ئگر خوا هبووای و حزی بکردای خی دربخات، ئوا هر خی ئم قسوباسی کووان و ب دنگی برز، ل برژوندیی خی تواو دکرد. هتا ئگر بوونی خوا، بدنیاییو، ناتوانین جیای بکینو ل نبوونی، ئاوا دکرت ب بگی بردست و قسوباسی ژیربژان ههسنگاندنکی شیان بدین ب دستو، ک زر زتر ل سددا پنجا بت.’

نوسەر بیرکی پوری شیان، ههسنگاندنکانی مرق لبارى بوونی خواو، لنوان دوو ئوپی بگومانی (قناعتی) دژ ب یک دادەنت. پورک حوت خانی ورچرخانی یک لدوای یک ک ئەمانەن:

1. باومندکی بهز. شیانی خوا ل سددا سد. “لو باودا نیم، بکوو دزانم.”

2. شیانی برزی زر، بام کمتر ل سددا سد. باومندکی استبین. ”من ناتوانم بدنیاییو بزانم، بام بتواوی بوام ب خوای و ژیانی خم ب جرک دبم سر، ک وای دادنم هی.”

3. برزتر ل سددا پنجا، بام زر برز نا. بجرک، بچوونکی نزانتیی هی، بام بلای یکخواگریدا دیشکنتو. ”من زر نادنیام، بام میلم هی ب باوکردن ب خوا.”

4. ک ل سددا پنجا. نزانتییکی تواو بلاین. ”بوون و نبوونی خوا، دوو ئگری تواو وک یکن.”

5. کمتر ل سددا پنجا، بام زر نزم نا. ب جرک، بچوونکی نزانتیی هی، بام بلای ئیسیزمدا دیشکنتو. ”من نازانم ئایا خوا هی یان نا، بام میلم برو گومان.”

6. شیانی نزمی زر، بام ناگات سفر. ئیسیستکی استبین. ”من

ناتوانم بەدڵنیاییەوە بزانم، بەڵام لەو باوەڕەدام، بوونی خوا زۆر مەحاڵە و ژیانی خۆم بە جۆرێک دەبەمە سەر، کە وای دادەنێم نییە.”
7. ئیسیستەکی بەهێز. ”من دەزانم خوا نییە، بە هەمان ئەو قەناعەتەی جونگ دەڵێت، ‹دەزانێ›م خوا هەیە.”

ئەمە دەبێتە مایەی سەرسامی نووسەر، کە ئەگەر خەڵکێکی زۆر بکەونە خانەی حەوتەمەوە، بەڵام وەک خۆی دەڵێت، ئەمەی هێناوەتەوە بۆ هاوسەنگی لە بەرامبەر خانەی یەکەمدا، کە خەڵکێکی زۆر دەگرێتەوە کە ئەمەش سروشتی باوەڕە، بە تایبەتی باوەڕی ئاینی. نوسەر خۆی لە خانەی شەشەمدا دەبینێتەوە ، بەڵام بەرەو خانەی حەوتەم مەیلی هەیە ـــ دەلێت : من نەزانەتیم تا ئەو ئاستەیە، کە نەزانەتیم سەبارەت بە جنەکەیە لە پشتی باخچەکە.
نوسەر لە سەر پرسی بوون و نەبوونی خوا نمونەیەک دەهێنێتەوە کە لەلایەن بەرتراند ڕوسلەوە قایلکەرانە ڕۆشن کراوەتەوە، کە بەراوردی دەکات بە قۆریی ئاسمانی. “هەندێک خەڵکی ئوسوڵگەرا وەها دەدوێن، کە ئەوە ئەرکی گومانەندانە، وشکەبڕوا قبووڵکراوەکان بەدرۆ بخەنەوە، زۆتر لەوەی ئەرکی وشکەبڕواکەران بێت، کە بیانسەلمێنن. بێگومان ئەمە هەڵەیە. ئەگەر من وتبێتم، کە لەنێوان زەمین و مەریخدا، قۆرییەکی چینی لەسەر سووڕگەیەکی هێلکەیی بەدەوری ڕۆژدا دەخولێتەوە، هیچ کەسێک ناتوانێت ئەم وتەیە بەدرۆ بخاتەوە، بەو مەرجەی من ئەوەندە وریا بووبێتم، ئەم سەرنجەشم لەگەڵ دابێت، کە قۆرییەکە ئەوەندە بچووکە، هەتا بە بەهێزترین دووربین نابینرێت. بەڵام ئەگەر هات و پێم لێ ڕاکێشا و وتم، لەبەر ئەوەی ئەم وتەیەی من بەدرۆ ناخرێتەوە، ئیتر پێڕووییەکی قبووڵنەکراوە، کەسێک بێت و گومان لە بانگەشەکەم بکات، ئیتر ئەمە دەری دەخات وڕێنە دەکەم. ئەگەر بهاتایە بوونی قۆرییەکی وەها، بە جۆرێک لەناو کتێبە کۆنەکاندا ناوی هاتبایە و هەموو ڕۆژانێکی یەکشەممان، وەک ڕاستییەکی پیرۆز، بە گوێی خەڵکدا هەڵبدرایە و لە قوتابخانەدا مێشکی منداڵانی پێ پڕ بکرایە، ئیتر ئەوسا هەر دوودڵییەک لە باوەڕکردن بە بوونیدا، وەک نیشانەیەکی لادان چاوی لێ دەکرا و وەها بە باش دەزانرا، گومانمەندکە بچێت بۆ لای پزیشکی دەروونی لە سەردەمی وشیاریی ئیمڕۆدا یان ببرێت بۆ بەردەم دادگای کڵێسا لە سەردەمانی زووتردا” .